

Kapitel 7 – Framtidens löner och pensioner – en simuleringsstudie

av Joachim Vogel och Tommy Blomqvist

7.1 Introduktion

Det finns ett *informellt generationskontrakt* som ligger till grund för välfärdsförsörjningen under olika livsfaser. Generationskontraktet ska garantera att våra barn får ett gott liv, att ungdomar slussas ut till ett fullvärdigt liv som vuxna, att barnfamiljer får ett rimligt stöd till sin försörjningsbörda, och att pensionärer får rimliga pensioner och äldreomsorg.

Det är ett gemensamt ansvar som gäller omfördelningen av inkomster och välfärd över vår livstid, och det bygger på ömsesidig solidaritet och förtroende mellan generationerna. Föräldragenerationen tar ansvar för barn, ungdomar, och äldre. Och de väntar sig att nästa generation ska ta ett kollektivt ansvar för dem när de har blivit pensionärer.

Det finns olika uppfattningar om hur mycket omfördelning vi ska ha, från den välbärgade medelåldern med höga arbetsinkomster, till barn, ungdomar och till gamla. Samtidigt råder konkurrens

om resurserna mellan generationerna. I Sverige har vi haft en debatt kring den stora 40-talistgenerationen ("jättepropopen Orvar"), om konkurrensen om jobben, om framtida vårdkostnader, var välfärdsstatens ansvar för äldreomsorgen börjar och slutar, och om risken för ett framtida generationskrig.

Generationskontraktet mellan förvärvsarbetande och pensionärer regleras i pensionssystemet. Här kan vi söka en parallell i socialförsäkringarna. Normen för sjukersättning och A-kassa ligger vid ca 80 procent av inkomstförlusten, med smärre variationer över tid, och utöver detta kommer tillägg finansierade av arbetsgivaren (sjuklön; kompletterande sjukpenning).

Det gamla pensionssystemet omfattade folkpension och tilläggspension (ATP). ATP ersatte inkomstförlusten vid pensionering med 60 procent av medelinkomsten under de 15 bästa åren, upp till löner på ca. 300 000 kr per år, dvs. 7,5

prisbasbelopp (PBB). Därtill kom avtalsförsäkringar med ytterligare knappt 10 procent av inkomstförlusten upp till 7,5 PBB, samt 65 procent över 7,5 PBB, något varierande mellan avtalsområden. I det gamla pensionssystemet låg alltså kompensationsgraden relativt nära socialförsäkringarnas. Om vi däremot ser compensationen på längre sikt över ATP-pensionärernas återstående livstid, så minskar den kraftigt. ATP-pensionerna var nämligen endast värdesäkrade via konsumentprisindex. Om de förvärvsarbätandes reallöner ökar, så kommer alltså ATP-pensionerna att falla tillbaka alltmera.

Hur kommer då pensionerna att förändras i framtiden? Det avgörs framför allt av det nya pensionssystemets systemegenskaper, av kompletterande avtalspensioner, och av sysselsättningsutvecklingen bland äldre. ATP-systemet var underfinansierat och behövde därför reformeras. Det nya pensionssystemet har planerats för en automatisk balansering mellan pensionsavgifter och pensionsutbetalningar ("bromsen"), och det tar även hänsyn till sysselsättningsutvecklingen och den demografiska balansen (livslängd; fertilitet). Det nya pensionssystemet innehåller också flexiblare regler för pensionsuttag, för bl.a. pensioneringsålder (mellan 61 och 70 år) och omfattning (heltids- eller deltidspension).

Det nya pensionssystemet ger emellertid betydligt lägre compensation för inkomstbortfallet vid pensionering än det äldre ATP-systemet. Det är dessutom mera komplicerat och mindre transparent för den som vill bedöma sin framtida pension.

I kapitel 5 har vi analyserat de äldres inkomstutveckling i ett 25-årsperspektiv, med början 1980. Där kan vi se hur inkomsterna har utvecklats för de förvärvsarbätande fram till pensioneringen, och sedan vidare under pensionsåren. I kapitel 6 följde sedan en registerstudie (totalräknad statistik från SCB:s databas LOUISE), som beskriver 1990-talet med avseende på sammansättningen av in-

komster från arbete, pensioner och bidrag. Även här kunde vi observera inkomstutvecklingen vid övergången från arbetsliv till pension (enligt ATP-systemet), en process som tar flera år och som inkluderar en successiv förändring av inkomststrukturen, och även en successiv minskning av inkomsterna.

I kapitel 5 och 6 var analysen *retrospektiv*, och baserad på statistik om inkomstutvecklingen fram till nutid. I det följande blickar vi nu istället framåt för att beskriva de *framtida pensionsnivåerna*. För framtidens pensionärer är inkomsterna definierade i det nya pensionssystemet som nu successivt ersätter ATP-systemet. Vi kommer att jämföra pensionsnivåerna enligt de båda pensionssystemen, och dessutom jämföra dem med den allmänna löneutvecklingen för de förvärvsarbätande. Det ger oss en överblick över *hur relationen mellan pensionärernas inkomster och de förvärvsarbätandes inkomster kommer att förändras*.

Beskrivningar av det gamla resp. nya pensionssystemet finns bl.a. hos Socialdepartementet (1998), Klevmarken (2002), Sjögren-Lindquist och Wadensjö (2005) samt Scherman (2006). Simuleringsstudier av de framtida pensionerna enligt det nya pensionssystemet har tidigare genomförts av Normann (2003, 2006), Flood (2004a), Scherman (2004), och Flood, Klevmarken och Mitrut (2006).

Bytet av pensionssystem har följts av en omfattande debatt i massmedia, som framför allt gäller de markant lägre pensionerna i det nya pensionssystemet, se bl.a. Henreksen, Lindgren och Normann (2003), Sundkvist och Settergren (2004), Flood (2004b), Scherman (2004, 2006), och Eklöf, Flood, Hallberg och Klevmarken (2006).

7.2 Analysmetod

Vår utgångspunkt är lönenivån och löneutvecklingen för förvärvsarbätande resp. pensionerna enligt de två pensionssystemen.

Löneutvecklingen (i fast penningvärde) utgör en referenspunkt, mot vilken vi ställer utvecklingen av pensionsnivåer enligt det gamla resp. nya pensionssystemet under 17 år (65-åringars återstående medellivslängd).

Löneutvecklingen beräknas enligt **fyra tillväxtalternativ**:

- 1 Real ökning på 1 procent/år
- 2 Real ökning på 1,6 procent/år
- 3 Real ökning på 2 procent/år
- 4 Real ökning på 3 procent/år

Under en övergångsperiod (2003-2018) ska nya pensioner beräknas enligt en blandning av båda pensionssystemen. För att renodla systemskillnaderna har vi därför valt att undvika den s.k. mellan-generationen som får pensionsdelar från båda systemen. Vi får således **tre jämförelsegrupper**:

- 5 den sista födelsekohorten som fick hela sin pension enligt det gamla ATP-systemet (födda 1937), och som fyllde 65 år under år 2002, och
- 6 den första årgången som får hela sin pension enligt det *nya pensionssystemet* (födda 1954), och som fyller 65 år under 2019, samt
- 7 förvärvsarbetande inom *tre yrkesgrupper* (städare, försäljare, bibliotekarie) som representerar tre olika inkomstnivåer. Städarens medellön var år 2005 217 150 kr/år¹, försäljarens var 251 618 kr/år, och bibliotekariens var 309 880 kr/år.
- 8 För dessa tre yrkesgrupper genomför vi pensionsberäkningar enligt gamla och nya pensionssystemet, som vi antar har *arbetat heltid under 40 år* fram till 65 år ålder, när de tar ut pension enligt resp. pensionssystem, nämligen:

De båda pensionssystemen placeras in i samma tidsperiod med samma penning-

värde och samma antaganden om lönetillväxt (2003-2019). Vi beräknar pensionsnivåerna år för år under 17 år, dvs. i åldern 65 till 82 år². Vi kommer således att kunna se hur pensionerna utvecklas fram till 82 års ålder, enligt båda pensionssystemen, och dessutom kunna jämföra med hur slutlöner (vid 65 år) inom de yrken från vilka man har pensionerats kommer att utvecklas under samma period, under samma antaganden om prisutveckling och reallöneutveckling.

Redovisningen omfattar i **det gamla pensionssystemet** *folkpension och tilläggs-pension*, och i **det nya pensionssystemet** *garantipension, inkomstpension och premiepension*³.

- 9 Avkastningen från premiepensionssystemet i det nya pensionssystemet har beräknats som reallöneutvecklingen plus en procent per år.
- 10 Samtliga beräkningar sker i 2006 års penningvärde.
- 11 Samtliga beräkningar har begränsats till *ensamstående*.

Premiepensionerna i det nya pensionssystemet har beräknats för födda 1954 och gäller således för inbetalningar fram till 65 års ålder, dvs. under 25 år. I framtiden kommer det nya pensionssystemet att baseras på hela livsinkomsten (dvs. efter 2034), och ge något högre premiepension. Vi har emellertid valt att beskriva en mera näraliggande framtid under ett mycket långt uppbyggnadsskede.

Avtalspensionerna ingår inte i beräkningarna. De ger i allmänhet ytterligare 10 procent av arbetsinkomsten upp till 7,5 FPBB (förhöjt prisbasbelopp), med vissa variationer mellan avtalsområden.

¹ Belopp år 2005 i 2006 års priser

² Delningstalet för det individuella pensionskapitalet är 16,7

³ Inkl. arvsvinster

7.3 Resultat

7.3.1 Vår referenspunkt: de förvärvsarbetsandes inkomstutveckling

Inkomst- och standardjämförelser mellan generationerna är ett centralt fördelningspolitiskt tema, och ett av fyra huvudtema i denna rapport. I kapitel 5 och 6 har vi beskrivit hur inkomstskillnaderna mellan de förvärvsarbetsande och de pensionerade har utvecklats, med *retrospektiv utblick* mot statistik som går tillbaka till början av 80-talet. Där kunde vi konstatera att ökad kvinnoysselsättning och ATP-systemets utbyggnad gav stadigt ökande pensionsrätter. Varje ny årskull av pensionärer fick successivt allt fler ATP-år. Dessa två faktorer innebar att äldre pensionärer med färre ATP-år och lägre livsarbetsinkomster ersattes av nya pensionärer med högre pensionsinkomster. Detta medförde att inkomstskillnaderna mellan generationerna minskade, och att pensionärernas levnadsstandard ökade och närmade sig de förvärvsarbetsandes. Med andra ord: jämlikheten mellan förvärvsarbetsande i medelåldern och pensionärerna ökade successivt.

Så var utvecklingen för *pensionärskollektivet*, sett i ett tvärsnittsperspektiv. *Enskilda pensionärer* däremot, fick även i fortsättningen se sina inkomster minska, relativt till de förvärvsarbetsande. ATP-pensionerna var nämligen endast värdesäkrade via konsumentprisindex. Eftersom de förvärvsarbetsande i regel har en viss real inkomstillväxt, vidgades inkomstskillnaderna mellan dem som är i medelåldern och i arbete, och pensionärerna, medan de åldras. Det innebär att generationsskillnaderna vidgades, och att pensionärerna alltmer föll tillbaka, ju äldre de blev. Efter något tiotal år som pensionär kunde denna effekt bli betydande. Denna systemegenskap finns såväl i det gamla som det nya pensionsystemet.

Låt oss nu återvända till vår utgångspunkt, utvecklingen av de framtida ar-

betsinkomsterna. I nästa avsnitt går vi sedan vidare med beräkningar av hur de framtida pensionerna kommer att se ut, i relation till utvecklingen av arbetsinkomsterna.

I diagram 7.1 visar vi utvecklingen av medellönen för de förvärvsarbetsande (ARB) enligt följande förutsättningar:

- förvärvsinkomst/år under 2003-2019, före skatt och i 2006 års penningvärde
- beräkningarna gäller tre yrken (städare, försäljare, bibliotekarie)
- reallönetillväxt har beräknats enligt fyra tillväxtalternativ, nämligen 1, 1,6, 2 samt 3 procent per år.

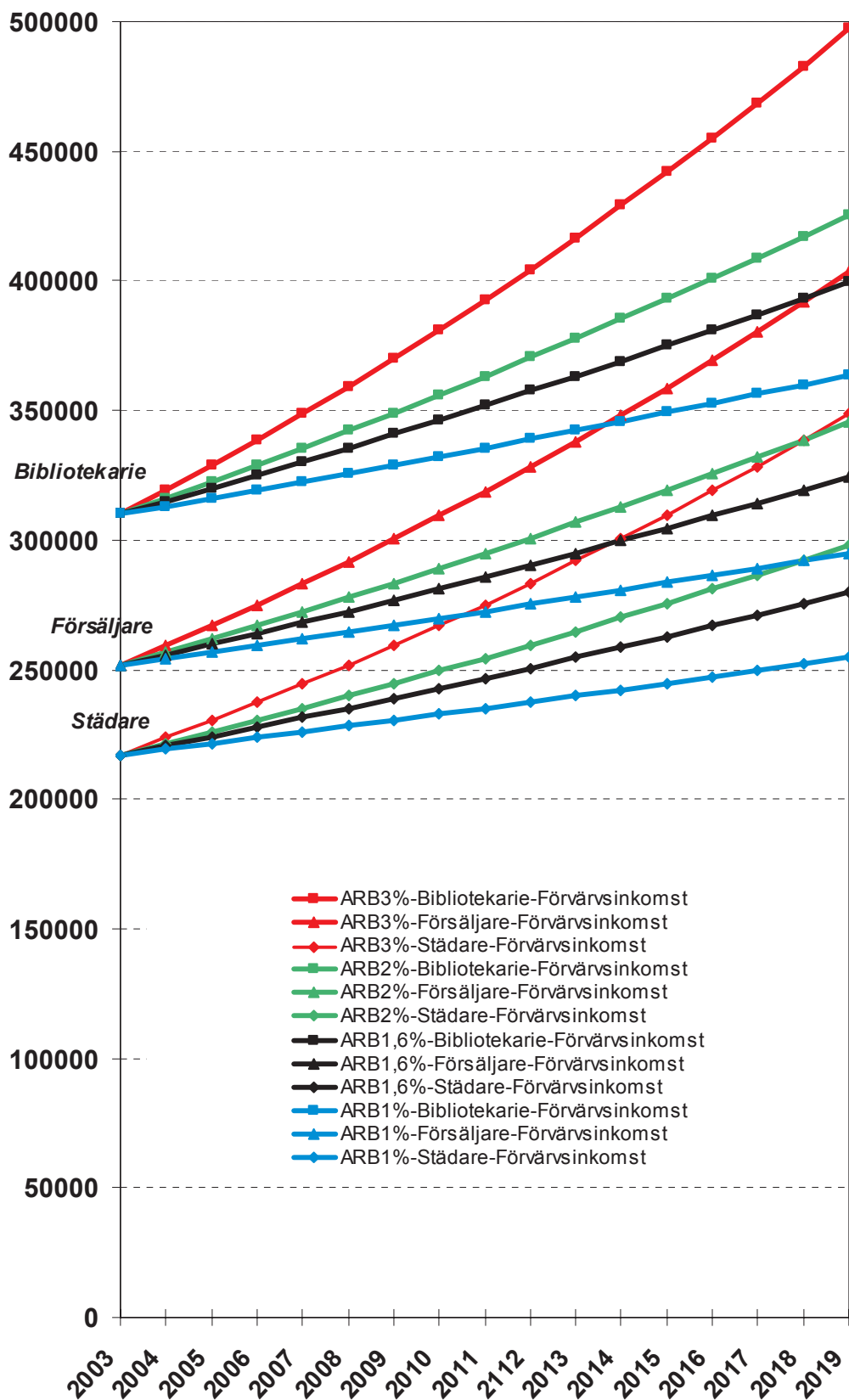
I diagram 7.1 visas att medelinkomsterna/år för städare ökar realt från 217 150 till 348 462 kr under 17-årsperioden. Detta gäller *det mest optimistiska antagandet*, som är 3 % real lönetillväxt per år. Efter skatt (medelskatt i riket⁴) innebär det en inkomstökning på ca 7.000 per månad före skatt.

I *det minst optimistiska tillväxtalternativet* (1 % årlig real tillväxt under perioden) blir inkomstökningen efter skatt ca. 2.000 kr per månad före skatt.

I diagram 7.1 kan vi se att reallönerna kan öka påtagligt under en så lång period som 17 år, även om tillväxttakten är så låg som 1 procent per år. Under samma period utvecklas pensionerna enligt det nya pensionssystemet svagare än lönerna eller t.o.m. negativt, men följer prisutvecklingen i det gamla systemet. Detta kommer vi att visa i nästa avsnitt.

⁴ Här antar vi att inkomstskattekvoten är oförändrad under perioden 2003-2019

Diagram 7.1. Medelinkomst per år under 2003-2019 för tre yrkesgrupper. Belopp före skatt i 2006 års priser. Beräkning enligt fyra tillväxtalternativ (se texten).

7.3.2 Allmän pension enligt gamla och nya pensionssystemet

Vi går nu vidare till beräkningar av pensionsnivån enligt det gamla och det nya pensionssystemet. Vi utgår från samma 12 referensfall av förvärvsarbete (tre yrken gånger fyra tillväxtalternativ) som vi redovisade i diagram 7.1 för åren 2003-2019. Beräkningarna gäller nu pensionsnivån för åren 2003-2019 för pensionärer som går i pension 2003 *helt enligt det gamla pensionssystemet*, resp. *helt enligt det nya pensionssystemet*. I dessa beräkningar ingår inte avtalspensioner och utbetalningar från privat pensionsparande.

Beräkning av pensionsrättigheter

Beräkningarna av pensionsrättigheter utgår ifrån att man har arbetat *heltid under de år på vilka pensionsberäkningen baseras*. För full pension krävs enligt det nya pensionssystemet arbetsinkomster under 40 år, och under 30 år enligt ATP-systemet. För ATP-systemet beräknar vi pensionsrättigheterna som medellönen under de bästa 15 åren, och enligt det nya pensionssystemet som medellönen under samtliga 40 år⁵. Detta innebär att pensionsrättigheterna enligt det nya pensionssystemet blir lägre än enligt ATP-systemet. Tidiga år i karriären med låga inkomster kommer att räknas med, liksom år med deltid, hemarbete, militärtjänst, utlandsvistelse. I det nya pensionssystemet tillgodoräknas även studieår och barnår, A-kassa, sjukpenning mm. I båda systemen betalas avgifter även för inkomster över 7,5 PBB, som dock inte ger pensionsrättigheter.

Våra beräkningar av pensionsrättigheter för de tre yrkena baseras på lönestatistik/timlön inom olika yrken och i olika åldersgrupper, och på antagandet att man har arbetat 40 resp. 30 år, och dessutom heltid under de år på vilka pensionsrättigheterna beräknas. Våra beräkningar ger en rimlig approximation för de som var *heltidsarbetande* under dessa

år. För fall med många år med deltid, inget arbete, eller andra skäl till låg inkomst är våra beräkningar av pensionsrättigheterna i det nya pensionssystemet en överskattning.

7.3.3 Första pensionsåret

I diagram 7.2 visar vi nu utvecklingen av pensionerna under 17 år, enligt de båda pensionssystemen. Här kan vi alltså se:

- hur hög pensionen blir i det gamla resp. det nya pensionssystemet,
- hur pensionerna kommer att utvecklas *realt* under den återstående medellivslängden fram till 82-årsåldern,

Hur hög blir då den allmänna pensionen i det nya pensionssystemet, i jämförelse med det gamla pensionssystemet? Diagram 7.2 visar att det nya pensionssystemet (NP) ger betydligt lägre pensioner än det gamla pensionssystemet (GP). *Bibliotekarien* går från en förvärvsinkomst på ca 310 000 kr *före skatt* och får klara sig under det första året som pensionär med 196 000 kr i det gamla pensionssystemet⁶ (63%), resp. 134 000 kr enligt det nya pensionssystemet (43%). *Städaren* går från 217 000 kr före skatt till 147 000 kr (68%) i det gamla pensionssystemet och till 114 000 kr (52%) enligt det nya systemet.

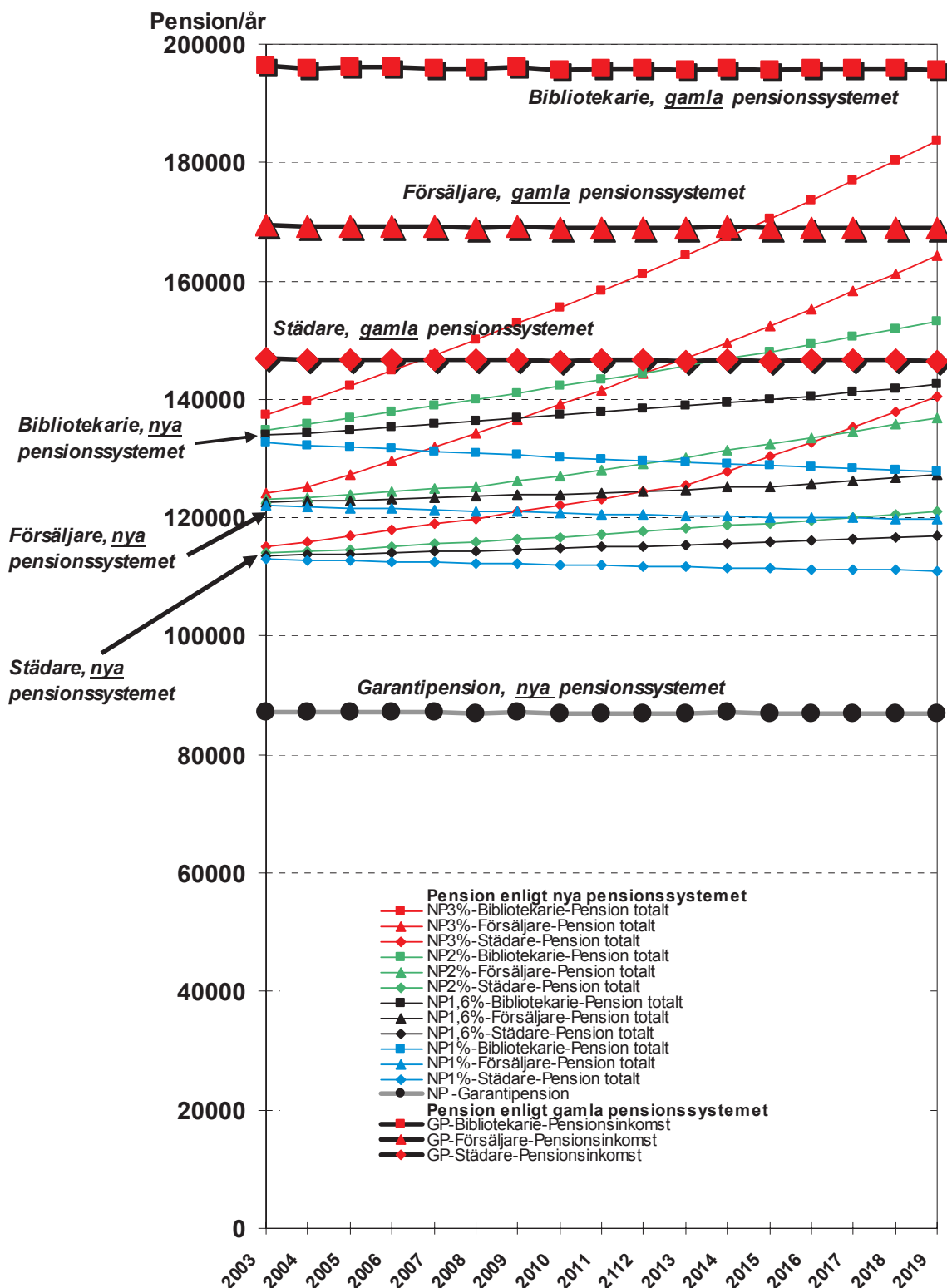
Bibliotekariens allmänna pension blir alltså en tredjedel lägre i det nya pensionssystemet än i det gamla ATP-systemet, och städarens blir en fjärdedel lägre. Avtalspensionen kan sedan ge ytterligare upp till 10 procent.

I tabell 7.1 finns ett sammandrag av informationen i diagram 7.2.

⁵ Inkl arvsrätter

⁶ Folkpension och tilläggspension före skatt, exkl. avtalspension och privat pensionsparande

Diagram 7.2. Allmän pension/år 2003-2019 för pensionärer enligt nya resp. gamla pensionssystemet. Belopp före skatt i 2006 års priser. Fyra tillväxialternativ.

Tabell 7.1 Allmän pension 2003-2019 resp. för olika levnadsålder enligt gamla och nya pensionssystemet. Belopp före skatt och i 2006 års priser. Pensioneringsår=2003.

Pensionssystem, real tillväxt, yrke	2003 66 år	2007 70 år	2112 75 år	2017 80 år	2019 82 år
Nya pensionssystemet (NP)					
NP3%-Bibliotekarie	137 395	147 426	161 318	176 939	183 732
NP3%-Försäljare	124 297	131 827	144 249	158 217	164 291
NP3%-Städare	115 032	118 901	124 371	135 270	140 464
NP2%-Bibliotekarie	134 862	138 943	144 481	150 568	153 175
NP2%-Försäljare	123 120	124 899	129 193	134 637	136 967
NP2%-Städare-	114 025	115 529	117 678	120 112	121 089
NP1,6%-Bibliotekarie	133 954	135 774	138 327	141 226	142 493
NP1,6%-Försäljare	122 698	123 426	124 560	126 283	127 416
NP1,6%-Städare	113 664	114 269	115 231	116 398	116 842
NP1%-Bibliotekarie	132 694	131 237	129 653	128 347	127 905
NP1%-Försäljare	122 112	121 316	120 527	119 934	119 669
NP1%-Städare-	113 163	112 465	111 783	111 278	111 043
NP -Garantipension	87 250	87 079	87 003	87 024	86 938
Gamla pensionssystemet (GP)					
GP-Bibliotekarie	196 325	195 941	195 770	195 817	195 623
GP-Försäljare	169 462	169 130	168 982	169 023	168 856
GP-Städare	147 024	146 736	146 608	146 643	146 498

Beräkning av utvecklingen av pensionsnivåer under åren som pensionär

Pensionerna enligt ATP-systemet räknas varje år upp med konsumentprisindex, och följer alltså prisutvecklingen. Pensionsbeloppet i det nya pensionssystemet räknas upp med prisökningen och justeras sedan i efterhand med den faktiska reala löneutvecklingen under resp. år (=inkomstindex), med avdrag för 1,6 procent ("normtillväxt"). Det blir alltså en viss realökning av inkomstpensionen vid mer än 1,6 procents tillväxt, och en real minskning vid tillväxt under 1,6 procent.

I det nya pensionssystemet ingår vidare en premiepensionsdel, som följer utvecklingen på kapitalmarknaden. Här har vi antagit en procent/år utöver real-löneutvecklingen.

7.3.4 Pensionsutveckling under pensionärernas återstående medellivslängd (65-82 år)

I diagram 7.2 ser vi att ATP-systemet (inkl. folkpension) startar med en mycket högre *förstaårspension* än det nya pensionssystemet. Det gamla pensionssystemet ger sedan betydligt högre pensioner än det nya pensionssystemet under hela 17-årsperioden. Detta gäller alla yrken, och oavsett tillväxt. Det nya pensionssystemet kan visserligen ge en liten real tillväxt av pensionerna, nämligen om lönetillväxten blir större än 1,6 procent. Men det finns också en risk för reallt sänkta pensioner, om reallönerna faller under 1,6 procentenheter⁷.

I diagram 7.3 sammanfattar vi nu informationen om utvecklingen av löner och pensioner 2003-2019, som redan har visats i diagram 7.1 och 7.2. Diagram 7.3 beräknar nu *kompensationsgraden*, dvs. den allmänna pensionen som *procent av medelarbetsinkomsten för 65-åringar* inom

⁷ Det finns vidare en risk för obalans mellan pensionsinbetalningar och utbetalningar, som kan utlösa "bromsen", dvs. det nya pensionssystemets automatiska balansering, som kan innebära en sänkning av de nya pensionerna. För en diskussion av "bromsen" se Scherman (2004 och 2006).

tre yrken (slutlön) och för fyra tillväxtalternativ, år för år från 2003 till 2019 medan pensionärerna åldras från 65 till 82 års ålder.

Diagram 7.1 och 7.2 har redan visat att arbetsinkomsterna ökar betydligt mera (realt och före skatt) än pensionsinkomsterna, oavsett pensionssystem. Det innebär att *pensionären ser avståndet till sina (yngre) yrkesbröder växa alltmera*.

I diagram 7.3 ser vi nu att båda pensionssystemen ger en allt mindre relativ pensionsnivå för varje år som pensionär, jämfört med inkomsten för de förvärvsarbetande inom resp. yrke. Det gamla pensionssystemet (GP) ger dock under hela 17-årsperioden betydligt högre kompensationsgrad än det nya pensionssystemet (NP). Däremot ökar avståndet till de förvärvsarbetande snabbare⁸.

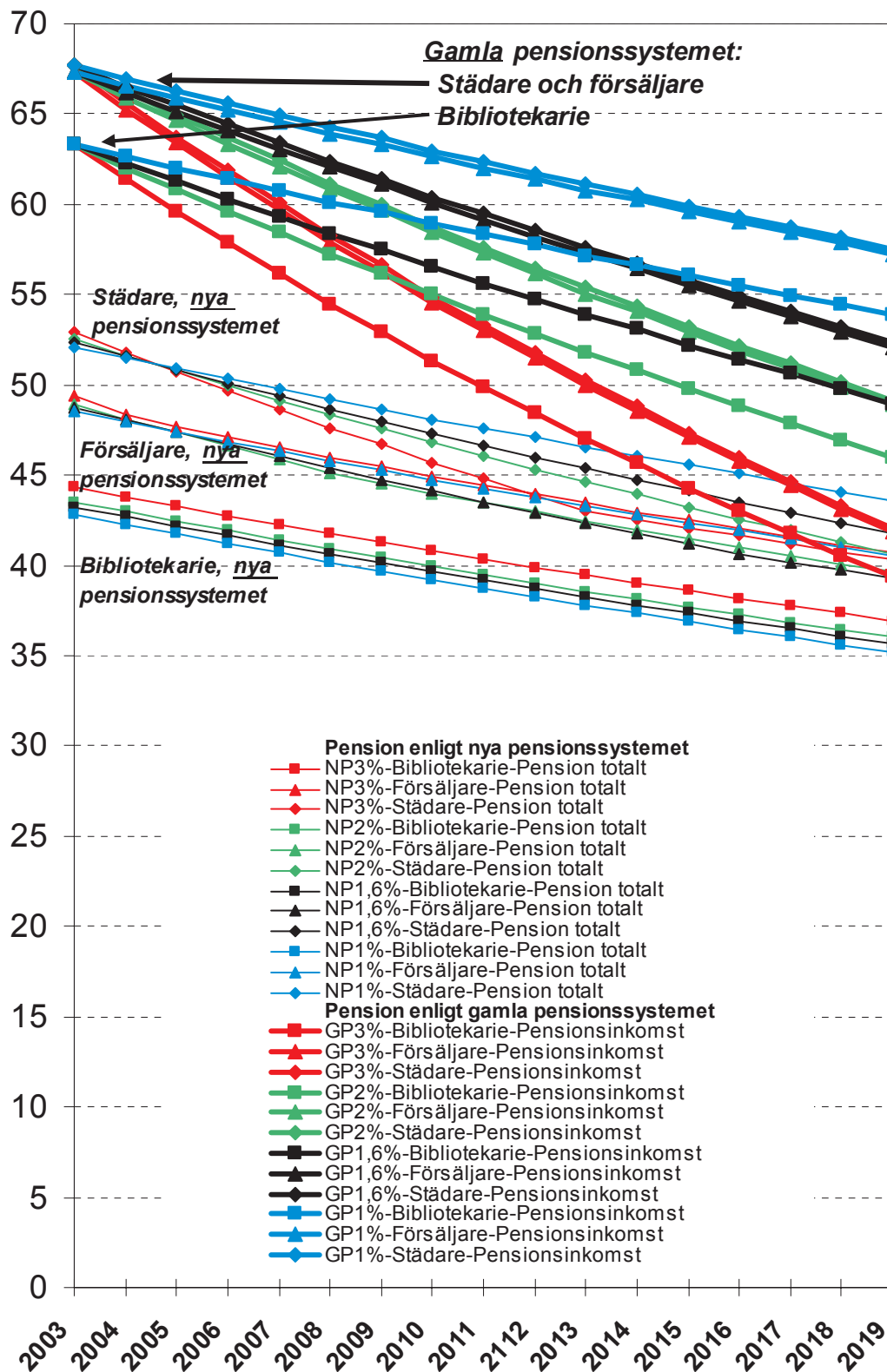
Bibliotekariens allmänna pension var vid 65 års ålder 63% av slutlönen för bibliotekarier, och vid 82 års ålder 49% enligt det *gamla* pensionssystemet; samt 43% resp. 36% enligt det *nya* pensionssystemet. *Städaren* gick från 68 till 58% i det *gamla* pensionssystemet, och från 52 till 42% i det *nya* pensionssystemet (vid 1,6 procents tillväxt)⁹.

I tabell 7.2 finns ett sammandrag av informationen i diagram 7.3.

⁸ Notera att städaren och försäljaren har nästan samma kompensationsgrad i det gamla pensionssystemet, medan bibliotekarien har något lägre kompensationsgrad. Det beror på samspelet mellan pensionsrättigheter (dvs. medellön under de bästa 15 åren, i täljaren) och 65-årslönen.

⁹ För *städaren* och *försäljaren* består den nya pensionen till viss del av garantipension som enbart följer prisbasbeloppet. Garantipensionen avtar med stigande inkomstpension och är helt bortreducerad år 2017 resp. år 2009.

Diagram 7.3 Kompensationsgrad enligt det gamla och det nya pensionssystemet. Procent av slutlöner i resp yrken 2003-2019. Pensioneringsåret är 2003.

Tabell 7.2 Kompensationsgrad enligt gamla och nya pensionssystemet. Allmän pension före skatt som procent av löner 2003-2019 resp. för olika levnadsålder. Pensioneringsår=2003.

Pensionssystem, tillväxttakt, yrke	2003 66 år	2007 70 år	2112 75 år	2017 80 år	2019 82 år
Nya pensionssystemet (NP)					
NP3%-Bibliotekarie	44	42	40	38	37
NP3%-Försäljare	49	47	44	42	41
NP3%-Städare	53	49	44	41	40
NP2%-Bibliotekarie	44	41	39	37	36
NP2%-Försäljare	49	46	43	41	40
NP2%-Städare	53	49	45	42	41
NP1,6%-Bibliotekarie	43	41	39	36	36
NP1,6%-Försäljare	49	46	43	40	39
NP1,6%-Städare	52	49	46	43	42
NP1%-Bibliotekarie	43	41	38	36	35
NP1%-Försäljare	49	46	44	41	41
NP1%-Städare	52	50	47	45	44
Gamla pensionssystemet (GP)					
GP3%-Bibliotekarie	63	56	48	42	39
GP3%-Försäljare	67	60	51	44	42
GP3%-Städare	68	60	52	45	42
GP2%-Bibliotekarie	63	58	53	48	46
GP2%-Försäljare	67	62	56	51	49
GP2%-Städare	68	62	56	51	49
GP1,6%-Bibliotekarie	63	59	55	51	49
GP1,6%-Försäljare	67	63	58	54	52
GP1,6%-Städare	68	63	59	54	52
GP1%-Bibliotekarie	63	61	58	55	54
GP1%-Försäljare	67	65	61	58	57
GP1%-Städare	68	65	62	59	58

7.3.5 Pension efter skatt

Nu går vi vidare till en beräkning av den allmänna pensionen enligt nya pensionssystemet (NP) resp. gamla pensionssystemet (GP) *efter skatt*¹⁰. Se diagram 7.4 och tabell 7.3.

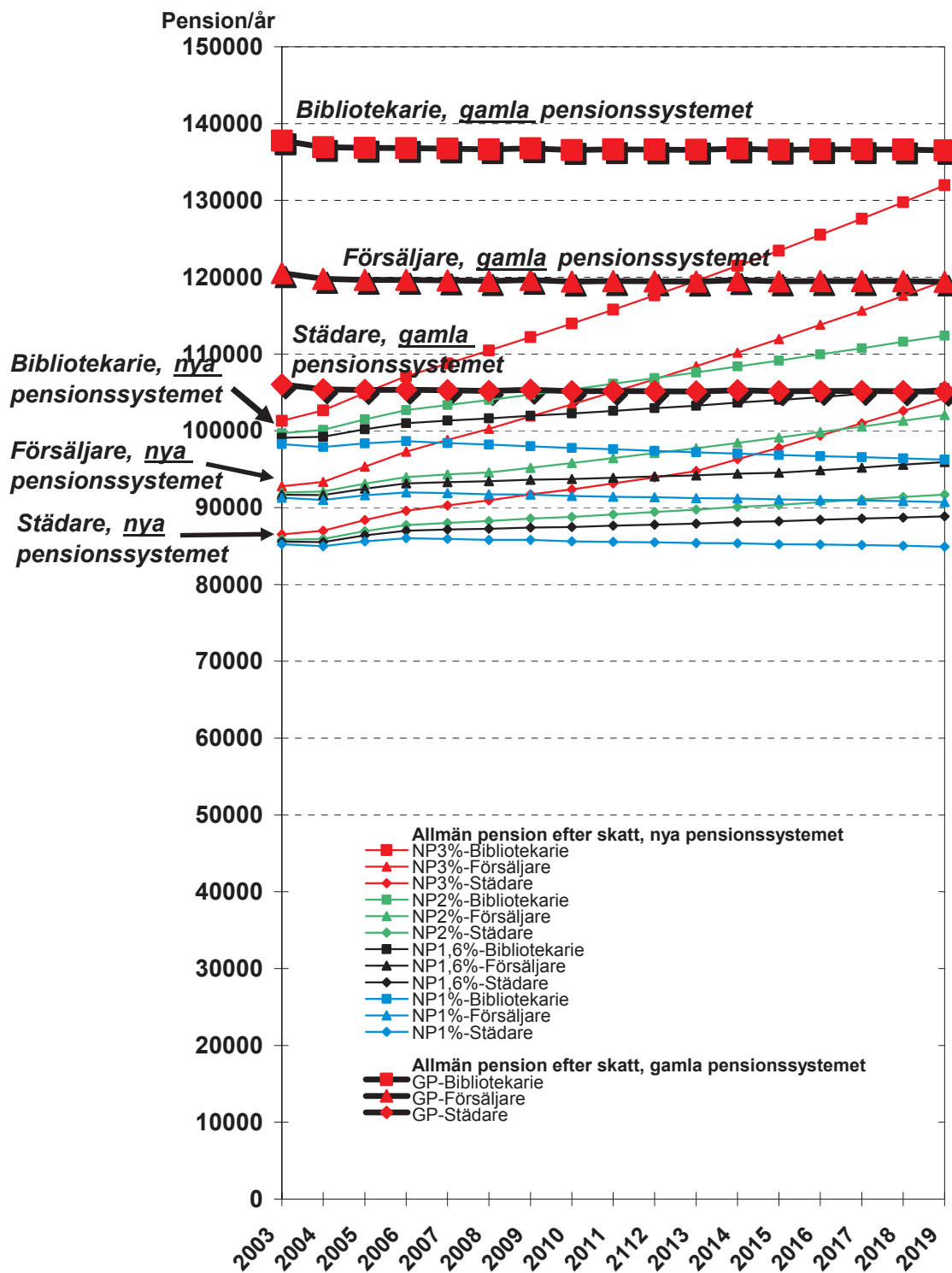
I det gamla pensionssystemet fick bibliotekarien en allmän pension på 138 000 kr *efter skatt*; försäljaren fick 121 000 kr och städaren fick 106 000 kr under första året som pensionär. Pensionen efter skatt blir i det nya pensionssystemet 99 000,

92 000 resp. 86 000 kr (vid 1,6 procents tillväxt). Pensionerna ligger alltså knappt en tredjedel lägre (efter skatt) för bibliotekarien, och ca en femtedel för städaren. I det nya pensionssystemet varierar pensionerna efter skatt mindre mellan olika yrken än i det gamla pensionssystemet. Inkomstdifferentieringen har alltså minskat i det nya systemet.

De lägre pensionerna i det nya pensionssystemet medför naturligtvis ett större behov av socialpolitiska åtgärder, t.ex. större utgifter för bostadstillägg, vilket innebär en belastning för skattesystemet. Utgiftsbördan för pensionärernas försörjning skulle i så fall föras över från den avgiftsfinansierade pensionsfonderingen till den skattefinansierade socialpolitiken.

¹⁰ I beräkningarna ingår inte avtalspensioner, privata pensionsutbetalningar, ev. inkomst från kapital eller förvärvsarbete, eller andra sociala transfereeringar. Inkomstskatten har här beräknats som medelskatt i riket, som antagits oförändrad under 17-årsperioden

Diagram 7.4. Allmän pension efter skatt 2003-2019 enligt nya resp. gamla pensionssystemet. Simulering för 1, 1,6, 2 och 3 procents tillväxt.

Tabell 7.3 Differens mellan allmän pension per år efter skatt enligt det nya pensionssystemet (NP) jämfört med pensionen det gamla pensionssystemet (GP). Belopp i 2006 års priser.

Pensionssystem, tillväxt, yrke	2003		2007		2019	
	66 år	70 år	75 år	80 år	82 år	
NP3%-Bibliotekarie	-36 478	-27 967	-18 986	-9 039	-4 563	
NP3%-Försäljare	-27 760	-20 775	-12 762	-3 868	126	
NP3%-Städare	-19 533	-15 004	-11 227	-4 198	-811	
NP2%-Bibliotekarie	-38 084	-33 394	-29 765	-25 913	-24 117	
NP2%-Försäljare	-28 560	-25 258	-22 372	-18 954	-17 334	
NP2%-Städare	-20 231	-17 283	-15 736	-14 133	-13 391	
NP1,6%-Bibliotekarie	-38 682	-35 405	-33 677	-31 852	-30 944	
NP1,6%-Försäljare	-28 845	-26 249	-25 404	-24 301	-23 463	
NP1,6%-Städare	-20 489	-18 125	-17 367	-16 633	-16 243	
NP1%-Bibliotekarie	-39 496	-38 336	-39 234	-40 088	-40 258	
NP1%-Försäljare	-29 225	-27 684	-28 126	-28 566	-28 649	
NP1%-Städare	-20 818	-19 350	-19 680	-20 065	-20 166	

7.4 Diskussion

Kapitel 7 kompletterar den *retrospektiva* analysen av pensionärernas inkomstutveckling mellan 1980 och 2003 (kapitel 5 och 6) med en *prospektiv* simulering av de framtida pensionerna.

I kapitel 7 beskrivs de framtida pensionerna under pensionärernas återstående medellivslängd (17 år), fram till 82 årsaldern. Vi har även jämfört pensionsutvecklingen år för år med löneutvecklingen under 17-årsperioden, och jämfört kompensationsgraden i det gamla pensionssystemet med det nya pensionssystemet. Beräkningarna bygger på en enkel statisk simuleringsmodell för den allmänna pensionen enligt gamla och nya pensionssystemet¹¹. Liknande resultat har även redovisats med mera komplexa och dynamiska simuleringsmodeller¹².

Utvecklingen fram till sekelskiftet

I kapitel 5, 6, 9 och 10 visades att pensionärernas inkomster, och även deras materiella levnadsstandard, har ökat markant under de senaste 20 åren. Fattigdomen bland pensionärer har successivt minskat till mycket låga nivåer (se kapitel 5). På 90-talet var även andelen socialbidragstagare extremt låg. Den långsiktiga inkomstökningen för pensionärerna har att göra med två faktorer, dels den stora sysselsättningsökningen bland kvinnor (400000 jobb) under 70- och 80-talet, som senare gav allt högre pensionsrätter, dels ATP-systemets etablering. De som gick i pension på 90-talet hade nu hunnit få 30 arbetsår, som krävdes för full ATP-pension. De ersatte äldre pensionärer som hade arbetat mindre och som inte hade hunnit få full pensionsrätt från 30 arbetsår enligt ATP-systemet. Sett i ett *tvärsnittsperspektiv* innebar denna substitution att 1990-talets *pensionärskollektiv* fick en markant ökning av inkomster och levnadsstandard¹³.

¹¹ Modellen omfattar endast allmän pension. Avtalspension och privat pensionssparande ingår inte.

¹² Normann (2003, 2006), Flood (2004a), Eklöf, Flood, Hallberg och Klevmarken (2006) samt Scherman (2004).

¹³ För äldre låginkomstpensionärer gav bostadstilläggen ett viktigt tillskott under 90-talet.

Utvecklingen mot ökad inkomstjämlighet

Vår simulering av det nya pensionssystemet visar att vi nu går in i en fas med en markant sänkning av pensionerna. Det informella generationskontraktet förändras igen. På längre sikt innebär det åter större generationsskillnader ifråga om inkomst och levnadsstandard, mellan de förvärvsarbetande och pensionärerna. Andra beräkningar med mer avancerade simuleringsmodeller tyder på att vi i framtiden kommer att få se en ny ökning av fattigpensionärerna (Flood, Klevmarcken och Mitrut (2006).

I framtiden kommer vi även att se ökade klyftor inom pensionärskollektivet, mellan pensionärer från höglöne- och låglöneyrken. Avtalspensionerna ger nämligen i allmänhet högre kompensationsgrad över taket för allmän pension (inkomster över 7,5 PBB), än vad den nya allmänna pensionen och avtalspensionerna ger tillsammans under taket.

Pensionssystemens konstruktion medför att processen mot allt större generationsskillnader fortsätter även efter 82-årsåldern, och att generationsskillnaderna i inkomst således kommer att vidgas ytterligare för de äldsta.

Även ATP-pensionernas kompensationsgrad minskade successivt med ökad ålder, i förhållande till lönerna i motsvarande yrken under samma år. ATP-systemet gav emellertid en betydligt högre kompensationsgrad redan under första pensionsåret. Vägen nedåt mot garantipensionen är därför betydligt längre.

Anpassning till det nya pensionssystemet

Det nya pensionssystemets systemegenskaper har lett till en omfattande debatt om behovet av individuell och samhällig anpassning, för att upprätthålla det informella generationskontraktet. Henrekson, Lindgren och Normann (2003) jämför med socialförsäkringarnas princip om 80 procents kompensation. Detta kan jämföras med ersättningsnivåerna som

visats i diagram 7.2 och 7.4¹⁴. Det nya pensionssystemet ger således betydligt lägre kompensation för inkomstbortfallet vid pensionering än det äldre ATP-systemet (se tabell 7.4).

Enligt båda pensionssystem minskar sedan pensionen relativt lönerna i samma yrke. Det innebär t.ex. att 82-åringen endast har 35-44 procent av heltidslönen inom sitt gamla yrke i allmän pension¹⁵. Till bilden hör också att våra beräkningar gäller för heltidssysselsatta under 40 år. För de som inte hade full sysselsättning under hela 40-årsperioden blir den nya pensionen ännu lägre.

Det nya pensionssystemet är vidare mera komplicerat än det gamla systemet, och mindre transparent för den som själv vill bedöma sin framtida pension. Undersökningar¹⁶ visar att allmänhetens kunskaper om sina framtida pensioner är mycket begränsade. Sex av tio kvinnor 50-64 år vet inte vad de kommer att få i pension, och resten tror att det blir 60-70 procent av lönen.

Det nya pensionssystemet är visserligen mer flexibelt när det gäller möjligheterna till uttag och intjänande av pensionsrättigheter (se avsnitt 7.1). Möjligheterna till individuell anpassning till det nya pensionssystemet är emellertid begränsade, om tiden fram till pensionen är kort. Normann (2006) visar att en sjuksköterska måste pensionsspara 4800 kr per månad (4250 kr efter skatt) under 20 år för att komma upp till en kompensationsgrad på 80 procent. Analogt ger ytterligare 5 arbetsår och pensionering vid 70 års ålder en kompensation på 70 procent.

Varken privat pensionssparande på kort sikt eller senare pensionering i ett kärvt arbetsmarknadsklimat ger avgörande förbättringar på kort sikt. Henrek-

¹⁴ Här tillkommer emellertid knappt 10 procent som avtalspension

¹⁵ varierande med tillväxtnivå

¹⁶ Henrekson, Lindgren och Normann (2003)

sen, Lindgren och Normann (2003) pekar på behovet av skattestimulanser till pensionssparande.

Låga pensioner ökar naturligtvis trycket på kompletterande socialpolitiska åtgärder, som ökar kostnaderna för offentliga tjänster och transfereringar. Olika beräkningar av de framtida pensionerna ger en samstämmig bild av stora behov av korrigerering vid sidan om pensionssystemet. Det har tidigare skett genom olika socialpolitiska åtgärder, bl.a. genom särskilda pensionstillskott och äldreförsörjningsstöd (2003), och under 1990-talet bl.a. genom en kraftig utbyggnad av bostadstilläggen. Med det nya och självfinansierande pensionssystemet kommer framför allt utgifterna för bostadstillägg till pensionärer att öka, om nuvarande regler bibehålls. Socialförsäkringarna och pensionerna är kommunicerande kärl.

Beräkningarna av de framtida pensionerna visar också att utrymmet för egenfinansiering av t.ex. sjukvårds- och omsorgstjänster minskar i högre ålder, samtidigt som behoven av sjukvård och äldreomsorg ökar. Det gäller ett brett spektrum av vårdinsatser, äldreboende, bostadsanpassning, hemtjänst, färdtjänst, läkemedel, handikappstöd, och vanlig sjukvård.

Referenser

- Eklöf, Flood, Hallberg, Klevmarken (2006): Tre av tio 50-talister blir fattigpensionärer. DN-debatt 7.9.2006
- Flood, Lennart (2004a): Vilka pensioner får framtidens pensionärer? Ekonomisk Debatt nr 3, 2004
- Flood, Lennart (2003b): Kompensationsgrad och förväntad inkomst från pension. Slutreplik till Lundkvist och Settergren. Ekonomisk debatt nr 5, 2004.
- Flood, Lennart, Klevmarken, Anders och Mitrut, Andreea (2006): The income of the baby boomers. Handelshögskolan, Göteborg.
- Henrekson, Magnus, Lindgren, Ann, och Normann, Göran (2003): Chockhöjning krävs av pensionssparandet. DN-debatt 21.10.2003
- Klevmarken, Anders (2002): Swedish pension reforms in the 1990s. Uppsala universitet.
- Normann, Göran (2003): Hur långt räcker pensionerna. En rapport om sparbehov och kapitalavkastning. Pensionsforum 2003
- Normann, Göran (2006): Implicit taxation in the Swedish pension system – lessons for Europe. Paper presented at the conference "European Economic Integration in Swedish Research", Mölle, May 16-19, 2006
- Normann, Göran (2006): Har vi råd att bli äldre. En rapport om demografi, ekonomi och socialförsäkringar för individ och samhälle. Länsförsäkringsbolagens forskningsfond, 2006
- Scherman, K.G. (2004): AP-fonden, "bromsen" och Din pension. Stockholm 2004.
- Scherman, K.G. (2006): Vårt nya pensionssystem. Quartilen, mars och juni 2006. Svenska statistikersamfundets tidsskrift.
- Lundkvist, Lena och Settergren, Ole (2004): Pensionssystemets kompensationsgrad. Ekonomisk debatt nr 5, 2004.
- Sjögren Lindquist, Gabriella och Wadensjö, Eskil (2005): Ersättning vid utträde från arbetslivet genom ålderspension. Institutet för social forskning.
- Socialdepartementet (1998): Pensionsreformen. Slutrapport juni 1998.

